

”הילכו פמיניסטיות ונדל”ניסטים יד ביד?”

הילכו פמיניסטיות ונדל”ניסטים יד ביד? על התוצאות הבלתי-צפויות של הפסיקה במרחב

הדס צור*

תעשיית המין היא שוק אדפטיבי, יצירתי ודינמי. דחיקתו ממרחב אחד מובילה אותו לטפסף, להידחק ולברוא עצמו במרחב אחר. בתוך כך מה תפקידם של החוק והמשפט, ומהי הדיאלקטיקה הנרקמת בינם לבין המרחב?
פסקי דין מעטים לאורך ההיסטוריה של מדינת ישראל עסקו בחשפנות. מופע עירום לצורך גירוי מיני של גברים משתייך, לצד זנות על צורותיה המגוונות, לתעשיית המין. ההיסטוריה המקומית מלמדת כי המשפט השפיע באופן ניכר על תנועת זירות הזנות במרחב: מן הבית אל הרחוב;¹ מן הרחוב אל המבנה הסגור;² ומדפי העיתון לכרטיסים הזרוקים ברחובות.³ לכן, ארון בפסק דינה של השופטת מיכל אגמון-גונן,⁴ מושא הארה זו, בהקשר רחב של שינוי זירות הזנות בעיר כחלק מארגון הסדר המרחבי, המיני והמגדרי. סדר זה נועד לקבוע מה מותר ומה אסור לעשות, למי ואיפה.

* הדס צור היא דוקטורנטית במעבדה לעיצוב עירוני, החוג לגיאוגרפיה וסביבת האדם, באוניברסיטת תל-אביב. לקריאת טקסט מוקדם שנכתב בנושא, ראו הדס צור "ההיסטוריה המרחבית של הזנות בתל אביב" אורבנולוגיה 10.2.2016.
<http://urbanologia.tau.ac.il/%D7%94%D7%94%D7%99%D7%A1%D7%98%D7%95-%D7%A8%D7%99%D7%94-%D7%94%D7%9E%D7%A8%D7%97%D7%91%D7%99%D7%AA-%D7%A9%D7%9C-%D7%94%D7%96%D7%A0%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%AA%D7%9C-%D7%90%D7%91%D7%99%D7%91>
ע"פ 94/65 תורג'מן נ' היועץ המשפטי לממשלה פ"ד יט 57 (1965).
3520/91 תורג'מן נ' מדינת ישראל פ"ד מז(1) 441 (1993).
ראו, למשל: ת"פ (שלום תל אביב-יפו) 3635/02 מדינת ישראל נ' רשת שוקן בע"מ (פורסם בנבו, 14.9.2004).
ע"מ 8707-07-15 הועדה המקומית לתכנון ובניה רמת גן נ' ירושלמי (פורסם באר"ש, 28.8.2017) (להלן: "פסק הדין"). פסק הדין ניתן על ידי בית המשפט המחוזי בתל-אביב בשכתו כבית משפט לעניינים מנהליים, מפי כבוד השופטת מיכל אגמון-גונן.

השאלה היכן להתיר לתעשיית המין להתקיים היא מושא למחלוקת ולמאבק, שכן היא מזקקת את המלכוד שביחס לזנות ולצריכת מין,⁵ שהיא חוקית מצד אחד, אך מנגד מגונה חברתית. כמו כל פעולה חברתית היא צריכה להתקיים במקום כלשהו, ובאין מכריע בשאלה המוסרית, ובאין אלטרנטיבה עבור העוסקים בתחומים אלה, הופך המרחב לאספקט מרכזי בהסדרה של תעשיית המין.

המיקום של תעשיית המין בעיר ובמרחב, ותצורותיה המשתנות (מועדון חשפנות, זנות רחוב, דירות דיסקרטיות, נערות טלפון, נערות ליווי, בתי בושת, דירות פרטיות, חניון, חוף הים וצורות זנות שונות ברשת), הם תוצר של תמורות בחוק, בתכנון העירוני ובתפיסות תרבותיות ומוסריות. הגיאוגרפיה של תעשיית המין מייצרת הבחנות מיניות וערכיות בין מיניות לגיטימית ללא לגיטימית, ובין אזורים 'מלוכלכים' לאזורים 'מהוגנים'. המדיניות והפיקוח על צורות הזנות השונות איננה עקבית. כך, למשל, זנות הרחוב שנתפסת כ'מלוכלכת', 'לא רצויה' ו'לא מתורבתת' (uncivilized), נתונה לפיקוח וממוגרת ממרכז העיר, ואילו מועדוני חשפנות פועלים לרוב באין מפריע, ואף מקבלים עידוד ועוברים "מיינסטרימיזציה" כאשר הם מורשים להישאר באזורים מרכזיים ונראים בעיר.⁶

ניתן לראות בפסק דינה של השופטת אגמון-גונן ניצחון של התפיסה הפמיניסטית הטוענת לרצף אחד בין חשפנות, לזנות, לקורבנות, לניצול ולהחפצה. טענה זו נובעת ראשית, מן העובדה שמועדוני חשפנות מציעים לרוב גם מכירה של מין. שנית, במובן הרחב, כפי שמציינת השופטת, חשפנות כתרבות בידור נשענת על אובייקטיפיקציה של הגוף הנשי, ושימוש בו לצורך גירוי ובידור מיני של גברים.⁷

הישג נוסף של פסק הדין הוא בהנכחה של הדילמה המוסרית והמגדרית, שלרוב מודחקת או מסתרת מאחורי שיחים שונים. כגון שיח תכנוני על שימושי קרקע או שיח משטרתי על הסדר הציבורי. אלה משמשים אמצעים לדחיקת הזנות, בלי לעורר את הדיון על צריכת מין בתשלום, פרקטיות מיניות, נורמות וערכים. הניסיון המקומי והלא מקומי

⁵ המושג זנות מתייחס לקיום פעילות מינית תמורת אתנן, כסף או שווה כסף. חשפנות לצורך גירוי מיני וכן ריקוד פרטי נכללים בהגדרה של פעילות מינית תמורת אתנן. כמו כן, גם הספרות המקצועית שדנה בתעשיית המין כוללת את התצורות השונות: מזנות רחוב ועד מועדוני חשפנות. על כן, בדיון הנוכחי אשזור בין זנות לחשפנות כמושג אחד.

⁶ Teela Sanders, *Controlling the 'anti Sexual' City – Sexual Citizenship and the Disciplining of Female Street Sex Workers*, 9 CRIMINOLOGY AND CRIMINAL JUSTICE, 507–525 (2009).

⁷ להרחבה ראו בגיליון זה, אורית קמיר "צריכת נשים לשימוש המיני של גברים במתחם הבורסה ברמת-גן: על הרצף הבידורי או על רצף הפגיעה בכבוד אדם וחווה?" **המשפט ברשת: זכויות אדם – מבזקי הארות פסיקה 72 (2017)**.

“הילכו פמיניסטיות ונדל”ניסטים יד ביד?”

מלמד כי כאשר רוצים ל'נקות' אזור ממיניות 'מלוכלכת', ולהכשיר אותו לשימושים 'מהוגנים' כמו במקרה שלפנינו, נכנסות לפעולה פרקטיקות שונות של הסדרה מתחום התכנון העירוני, השיטור והמשפט. אציין שלוש דוגמות מההיסטוריה לניקוי ולהתקת זירות הזנות בעיר תל-אביב,⁸ אשר חושפות את האמצעים השונים והעקיפים שנוקטות הרשות העירונית, הרשות המבצעת והרשות השופטת, כדי לדחוק את הזנות.

הרשות העירונית משתמשת באמצעי הסדרה תכנוניים. כך, במחצית שנות ה-80 של המאה הקודמת גברו המאמצים של עיריית תל-אביב לחיסול 'כיכר הזונות'⁹ בצומת הרחובות אלנבי ובן יהודה סמוך לבניין האופרה. עוד מימי המנדט שגשגה שם תעשיית המין: בתי מרזח, זנות בחצרות ובחדרי מדרגות, מלונות וחדרים לפי שעה. העירייה, שרצתה להחליף את הקהל המקומי של הזונות ולקוחותיהם ב"אוהבי ג'אז ושירי ארץ ישראל", הודיעה על פרויקט הרחבת הטיילת והפיכת רחוב אלנבי למדרחוב. שינוי זה, אמר אז דובר העירייה, יביא "לשיקום חברתי וסביבתי, היצאניות יצטרכו כנראה לחפש מקום אחר".¹⁰ מהלכים של התחדשות עירונית הם זרו ותירוץ נוח לדחיקת המצויים בזנות. הפרקטיקה התכנונית נסמכת על שינוי שימושי קרקע ותוכניות ככלי להחלפת האנשים. כך, מוחלף השיח על זנות בשיח תכנוני וכלכלי של צמיחה והתחדשות. התכנון במובן זה מתפקד כאמצעי כפייה של התנהגות ונורמות חברתיות באמצעות שליטה בשימושי הקרקע.¹¹

הרשות המבצעת מחפשת כלי אכיפה שיאפשרו לה להרחיק את הזנות ולשלוט בה. בשנות ה-70 של המאה הקודמת התמודדה המשטרה עם זנות רחוב שוקקת במרכז ובצפון תל-אביב.¹² מאחר שהזנות עצמה איננה עבירה על החוק, אלא רק הסוגיות הנלוות לה, חיפשה המשטרה עילה למעצר שתשרת את מטרתה. המשטרה נהגה לקיים מעצרים בגין שידול ושוטטות, אך המצויים בזנות והלקוחות פיתחו מערך סימנים אלטרנטיבי ונקטו פרקטיקות הסתרה שמנעו אכיפה יעילה. לקראת סוף אותו עשור הגבירה המשטרה את

⁸ לקריאת המהלך השלם של ארגון הפריסה המרחבית של הזנות בעיר תל-אביב, ראו הדס צור **הגאוגרפיה של הזנות בעיר תל אביב בין השנים 1975-1995** (עבודת גמר לתואר מאסטר, אוניברסיטת תל-אביב, 2016).

⁹ רונן משה "פנים חדשות במקצוע העתיק" **ידיעות אחרונות** 17.5.1983, 10.

¹⁰ רמי נאורי "הן מבריחות מכאן את התיירים" **ידיעות אחרונות** 3.7.1986, 29.

¹¹ Penny Crofts, Phil Hubbard & Jason Prior, *Policing, Planning and Sex: Governing Bodies, Spatially*, 46 AUSTRALIAN & NEW ZEALAND JOURNAL OF CRIMINOLOGY, 51–69 (2013).

¹² זאת, בין היתר, בעקבות פסק דין בעניין **תורג'מן**, לעיל ה"ש 1, שקבע כי קבלת לקוחות בביתה של אישה העוסקת בזנות הוא עבירה פלילית שדינה חמש שנות מאסר.

השימוש בסעיף "מטרד לציבור" לצורך מעצר.¹³ הגדרה זו ממסגרת את הזנות כבעיה מתחום הסדר הציבורי, ומנסחת אותה בשפה אזרחית של ניהול עיר. השימוש בסעיף המטרד התגלה כמכניזם נוח ויעיל למישטור הזנות ולכפיית הסדר המרחבי הרצוי – הרחקת הזנות ממרכז העיר הנראה אל הקפך העירוני (דאז) חופי תל-ברוך.¹⁴ המשטרה אם כן, פעלה להכיל במרחב סדר מוסרי ולא בהכרח סדר חוקי.

הזירה המשפטית הכשירה את ההפרדה בין אזורים מגורים לאזורי זנות, באמצעות רגולציה מרחבית של המצויים בזנות. פרופ' אהרון ברק,¹⁵ שכיחן בשעתו כיועץ המשפטי לממשלה, ביקר את המעצרים ההמוניים של נשים בזנות בגין מטרד לציבור, וטען כי על השוטרים לאסוף ראיות ולא לעצור אותן רק כי הן 'כאלה'.¹⁶ למרות זאת, כעבור שנה קיבלה המשטרה את מבוקשה – הרחקה גורפת של "יצאניות" ממרכז העיר. "השופט דוד שטיינמן קבע, כי מכיוון שהזנות אינה עבירה, ואף קיימת סברה שיש להתירה, אין הוא מוסמך לאסור על יצאניות לעסוק ב'מקצוען'. לעומת זאת החליט לאסור על החשודות להיות מטרד לציבור, וציווה עליהן להתרחק ממספר רחובות בתל-אביב הנמצאים באזורי מגורים".¹⁷ כך נעשו הזונות ל"מטרד" במהותן ולא במעשיהן, ונשללו מהן זכויותיהן המרחביות.

כך, התכונן, המשטרה והמשפט מתפקדים ליצירת "גיאוגרפיות מוסריות".¹⁸ דוגמות אלה ממחישות כיצד רגולציה מרחבית משרתת או מהווה פתרון למתח בין החוק שמתיר את הזנות, לבין ניסיון החברה לדחוק אותה משדה ראייתה ולהכחישה, וזאת לרוב, בלי לנהל דיון בזנות ובצרכניה. כך יוצא שהמצויים בזנות נושאים את נטל הבושה, התיוג, ההדרה והדחיקה המרחבית, ואילו המיניות הגברית איננה נשפטת ועומדת למבחן.¹⁹

¹³ ס' 42–43 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש].

¹⁴ הדס צור "זירת הזנות בתל ברוך – מרחב של מוסר חלופי בשולי העיר ה'נקייה'" **תמרורות – פמיניזם ומרחב בישראל** 153–165 (טולה עמיר עורכת, 2017).

¹⁵ אהרון ברק כיהן כיועץ המשפטי לממשלה בשנים 1975–1978.

¹⁶ יאיר קוטלר "הזנות מתפשטת האלימות גוברת" **מעריב** 8.10.1978, 15, זמין לצפייה בקישור http://jpress.org.il/Olive/APA/NLI_heb/?action=tab&tab=browse&pub=MAR.#panel=browse.

¹⁷ "שופט: אינני מוסמך לאסור על יצאניות לעסוק ב'מקצוען'" **מעריב** 2.2.1997.

¹⁸ Chris Philo, *Foucault's Geography*, 10 ENVIRONMENT AND PLANNING D: SOCIETY AND SPACE, 61–137 (1992).

¹⁹ נבדלת מכך הצעת החוק הנדונה בימים אלו בכנסת: הצעת חוק איסור צריכת זנות ומתן סיוע לשורדות זנות, התשע"ז–2017, פ/4078. הצעה זו, שזכתה לכינוי 'הצעת חוק הפללת לקוחות, מציבה במרכז את צרכן הזנות כעברייני ומסמנת אותו ולא את האישה או הגבר בזנות, כמושא לבושה חברתית.

“הילכו פמיניסטיות ונדל”ניסטים יד ביד?”

המעמד המשפטי של הזנות וצריכתה כשלעצמה לא משתנה, אלא רק חוקיות מכירת המין במקומות שונים.²⁰

השופטת אגמון-גונן לעומת זאת, איננה מסתפקת בשפה הביורוקרטית של רישוי עסקים ושימושי קרקע, ומציבה במרכז פסק הדין את הדיון המוסרי-מגדרי: האם הצצה במופע חי בעירום הוא בגדר בידור או פגיעה בנשים? בשאלה זו היא נוקטת עמדה חד-משמעית נגד החפצת נשים. השופטת מאשרת את הפרקטיקה התכנונית כאמצעי לקביעת חזון, נורמות ערכים ו”מטרות חברתיות, כלכליות, אסתטיות ואקולוגיות”,²¹ ומגבה את התכנון כמכשיר של policy and policing (מדיניות ושיטור). מעניינת כשלעצמה השאלה כיצד הייתה השופטת מתייחסת לתכנון, לו זה היה מתיר קיומם של מועדוני חשפנות כחלק מהחזון של עיריית רמת גן לאזור. האם הייתה מצדיקה את השימוש בהכתבת שימושי קרקע כאמצעי לרגולציה חברתית ונורמטיבית? הספרות הביקורתית, בניגוד לשופטת, איננה חיה בשלום עם התפקיד הנורמטיבי שנוקט התכנון והשימוש בו ככלי לשליטה חברתית.²²

לצד הישגיו של פסק הדין, יש לתהות ולהציב סימני שאלה נוכח שילוב הידיים של המשפט, הארגונים הפמיניסטיים והאינטרסים הנדל”ניים של הרשות העירונית. קיימת זיקה ברורה בין תהליכי התחדשות עירונית לבין דחיקה ופריפריאליזציה של קבוצות המזוהות כ’אויבות הבורגנות’. ניל סמית’ (Smith) תבע את המושג העיר הרוונישיסטיית (The Revanchist City) כחידוש למושג הצרפתי שנולד בסוף המאה התשע-עשרה בפאריס, המבטא נקמה.²³ הרוונישיסטים ביקשו להדק את הפיקוח המוסרי כדי להשיב את הסדר הבורגני לרחובות, שלתפיסתם נלקחו מהם לטובת מעמד הפועלים. בשנות ה-90 של המאה הקודמת זיהה סמית’ מהלכים דומים בעיר ניו-יורק, שהפנתה גב וזעם כלפי מיעוטים ומפרי סדר שונים: זונות, הומלסים, בני נוער, רוכלים, מחלקי פליירים, הומואים ולסביות. אלה נדחקו מהעיר לטובת השכנת סדר בטוח עבור מי

²⁰ Crofts, Hubbard & Prior, לעיל ה”ש 11.

²¹ פסק הדין, לעיל ה”ש 4, בעמ’ 24.

²² DAVID SIBLEY, GEOGRAPHIES OF EXCLUSION: SOCIETY AND DIFFERENCE IN THE WEST (1995); Oren Yiftachel, *Planning and Social Control: Exploring the Dark Side*, 12 *JOURNAL OF PLANNING LITERATURE*, 395–406 (1998); Mariana Valverde, *Seeing Like a City: The Dialectic of Modern and Premodern Ways of Seeing in Urban Governance*, 45 *LAW & SOCIETY REVIEW*, 277–312 (2011).

²³ NEIL SMITH, THE NEW URBAN FRONTIER: GENTRIFICATION AND THE REVANCHIST CITY (1996).

שהעירייה חפצה ביקרם: צרכנים, תיירים, תושבים מבוססים ומשקיעים.²⁴ אם כן, כתוצאה מתהליכי התחדשות עירונית, נדחת הזנות ל"שטחים עירוניים עם מוניטין רע".²⁵ שם היא נהפכת לבלתי-נראית, או לבלתי-מפריעה, לפחות לזמן מה, אך עם הדינמיות של העיר, אזורים שוליים ובעלי מוניטין רע מתגלים כעבור זמן כבעלי פוטנציאל כלכלי. אז, הופכת הזנות שוב להפרעה, ושיחים שונים נכנסים לפעולה (בריאותי, מוסרי, תכנוני, עירוני).

כך באזור הבורסה, שבמשך עשרים שנה התירה עיריית רמת גן לעסקי חשפנות ומין להתקיים בו באין מפריע, וכעת היא רוצה לשנות את פניו.²⁶ בשנה האחרונה עושה המשטרה פעולה דומה לניקוי ה"לא רצויים" (זונות, חסרי בית, נרקומנים ופליטים) משכונת נווה שאנן, שגלי הג'נטריפיקציה כבר ניכרים בה.²⁷ על כן, יש לראות את המהלך שעושה עיריית רמת גן בפרספקטיבה אזורית רחבה. התנופה הנדל"נית שמתרחשת בתל-אביב וברמת גן עתידה לעצב מחדש את הגיאוגרפיה של תעשיית המין. כבר כיום זולגת תעשיית המין לאזורי התעשייה של ערים סמוכות ופורחת שם. אזורים שככל הנראה ערכי הקרקע שלהם עודם נמוכים, ולכן לא מעניינים את הרשות העירונית, התכנונית או השיפוטית. הטעם לכך הוא שמועדוני חשפנות מעוררים עניין רק כאשר ניתן לעשות במקום משהו מניב יותר. הרשות המקומית מונעת מאופנות מתחלפות, ולכן השימוש בעסקי מין, כמו גם ההתנגדות להם, הוא אופורטוניסטי. גם הרשויות, כמו הלקוחות, משתמשות וזורקות'.

ניכר כי השופטת אגמון-גונן מספקת הכשר והצדקה מוסרית למהלכים שמבקשת לעשות הרשות העירונית מטעמים כלכליים ועירוניים גרידא. מטרתה של זו האחרונה היא לשנות את המיתוג של מתחם הבורסה ולמשוך קהלים חזקים. עניינה איננו מעמד האישה בעיר רמת גן. תהליכי ג'נטריפיקציה נבחנים לרוב כקונפליקט מעמדי, אך יש לראות בהם גם קונפליקט מיני: ניסיון לכפות מיניות 'מהוגנת' ו'לגיטימית' ולהכשיר סדר מיני שבו הזנות מוכחשת. זהו מאבק של העיר באוכלוסיות ספציפיות שמהוות הפרעה ליצירת מרחב בטוח לפעילות פנאי, בידור וצריכה.²⁸

²⁴ מהלכים שכוננו מדיניות "אפס סובלנות", אותה הכתיב ראש עיריית ניו-יורק רודולף ג'וליאני.
²⁵ Phil Hubbard & Rachela Colosi, *Taking Back the Night? Gender and the Contestation of Sexual Entertainment in England and Wales*, 52 URBAN STUDIES, 589–605 (2015).

²⁶ כדברי בעל העסק ערן ירושלמי, המשיב בפסק הדין, שהעיד כי הוא נמצא במתחם משנת 1993, וטען כי במהלך 15 שנה שבהם פועל העסק הוא מתנהל ללא רישיון. ראו פסק הדין, לעיל ה"ש 4, בעמ' 3.

²⁷ מבצע כחול משולב של משטרת ישראל נועד למגר את מתחמי הפשע באזור התחנה המרכזית הישנה בדרום-תל-אביב. המבצע התקיים בחודש פברואר 2017 והמשכו בחודש יולי 2017.

²⁸ Hubbard & Colosi, לעיל ה"ש 25.

”הילכו פמיניסטיות ונדל”ניסטים יד ביד?”

ומה על המצויים בזנות כאשר האזור משנה פניו? קיימת זיקה בין התנאים המרחביים של הזנות לבין אלימות. 29 עדויות מחוץ תל-ברוך משקפות כי ככל שנדחקו הנשים בזנות לאזורים חשוכים, מרוחקים ומבודדים, כך גברו מעשי האלימות כלפיהן בתדירותם ובאכזריותם. ”זה כמו סוף העולם מגיעים לכאן לקוחות ממין אחר, שיכולים לעשות בנו כרצונם” סיפרה טראנסג'נדרית שנאלצה לעבור ממרכז העיר לחוף תל-ברוך.³⁰ כשדוחקים את הזנות למרחבים פריפריאליים שומרים עליה מוכחשת ודיסקרטית, באופן המספק סביבה נוחה ללקוחות שנהנים מאנונימיות ומהפרדה בין מרחבים נורמטיביים לאזורי זנות.

במובן זה, השיח הפמיניסטי והשיח של התחדשות עירונית הולכים יד ביד בפסק הדין. האם ראוי שכך יהיו פני הדברים? ואם כן, האם לא ניתן לחבוע מרשות עירונית, שלמעלה מעשרים שנה הניחה לניצול מיני להתקיים במחוזותיה באין מפריע כדברי השופטת, לפצות את הנשים על שימוש פוגעני זה? האם לנשים שפעלו במקום ערב ערב יש חזקה כלשהי במרחב או זכות לפיצוי אינדיבידואלי או קולקטיבי? אולי יש מקום לפתח פרדיגמה חדשה והוגנת יותר? כך למשל, ניתן לחייב רשויות עירונית להחליף מוסדות ניצול במוסדות שיקום, בעיקר כאשר מדובר בפינוי לצורך כניסה של הון. בנוסף, ניתן לדרוש כי הכנסות תשלומי הארנונה של האוכלוסייה החזקה הנכנסת יושקעו בהקמת מרכז תעסוקה, בהכשרה מקצועית, בדירות חירום ובמרכזי סיוע. אז תהיה זו פוליטיקה פמיניסטית חדשה לא רק של הכרה אלא גם של חלוקה.

ייתכן כי פסק הדין יהיה בעל ערך תקדימי שישמש נגד מועדוני חשפנות שונים ברחבי הארץ ויחולל שינוי משמעותי. אך כמו פסיקות אחרות הנוגעות לתעשיית המין, קשה לדמיין את תוצאותיהן הבלתי-צפויות ואת האופן שבו יתגלגלו במרחב.

²⁹ ראו לעיל ה”ש 14.

³⁰ תחיה אדר ורמי נאורי ”דאון טאון” ידיעות אחרונות 18.5.1987, 40.